



SE ÅLDERN FATABUREN

SE ÅLDERN

FATABUREN

2015

2015



SE ÅLDERN

Red. Anders Carlsson

Nordiska museets och Skansens årsbok

FATABUREN – Nordiska museets och Skansens årsbok – är en skatt av kulturhistoriska artiklar som har publicerats under mer än ett sekel.

Årsboken började som ett häfte med rubriken »Meddelanden«, redigerat 1881 av museets grundare Artur Hazelius för den stödjande krets som kallades Samfundet för Nordiska museets främjande. 1884 publicerades den första kulturhistoriska artikeln och när publikationen 1906 bytte namn till »Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift« kom de vetenskapliga uppsatserna att dominera innehållet. Från och med 1931 fick årsboken en mer populär inriktning och i stora drag den form som den har i dag. Fataburen har sedan dess förenat lärdom och sakkunskap med syftet att nå en stor publik.

Fataburen är också en viktig länk mellan Nordiska museet och Skansen, två museer med en gemensam historia och en gemensam vänförening. Varje årsbok har ett tematiskt innehåll som speglar insatser och engagemang i de båda museerna, men verksamhetsberättelserna trycks numera separat och kan rekvideras från respektive museum.

Ekonomiskt stöd från Samfundet Nordiska museets och Skansens Vänner gör utgivningen av Fataburen möjlig.

NORDISKA MUSEET



SKANSEN



Fataburen 2015

Nordiska museets förlag

Box 27820

115 93 Stockholm

www.nordiskamuseet.se/förlag

www.nordiskamuseet.se/fataburen

© Nordiska museet och respektive författare

Redaktör Anders Carlsson

Bildredaktör och bildbehandling Karolina Kristensson

Omslag och grafisk form Lena Eklund, Kolofon

Översättning Alan Crozier

Omslagsfoto »Fotografens dotter Tove dansar med sin farfar i trädgården.«

Foto: Sten Didrik Bellander, © Nordiska museet (NMA.0056089).

Pärmens insida Foto: Erik Liljeroth, © Nordiska museet (NMA.0029567).

Tryckt genom Italgraf Media 2015

ISSN 0348 971 X

ISBN 978 91 7108 577 1

En vinterdag, troligen år 1906, stod jag i dörröppningen utåt byvägen i Svedjan. Jag hade min nio år äldre systers sparade skinnkjol på mig och inget märkvärdigt därmed. En stor flicka – det var förresten Olars Kersti, 7 år äldre än jag – gick förbi och sa något retsamt om kjortelgossen under det att hon skrattade. Jag backade inåt farstun. Och minns jag rätt var min kolttid därmed slut.

Johan Larsson, född 1901 i byn Svedjan i Gagnef, Dalarna.

På flera orter i Dalarna brukades kolten av pojkar och kjorteln av flickor långt upp i åldrarna. Sagesmän födda under andra hälften av 1800-talet beskriver kolten som ett plagg som barnen använde upp till tolv års ålder och ibland senare, beroende på familjens ekonomi. Kolten kunde användas av flera generationer barn och det var inte ovanligt att man skarvade på med extra tyg så att plagget skulle bli längre. Det kan man också se på pojkkolten från Gagnef här intill. När barnet sedan övergick till vuxenkläder blev plaggen också markörer som påvisade att barnet hade blivit moget både i arbetsliv och i kläddruk.

Olle Homman, född i Mockfjärd, anställdes år 1922 vid Nordiska museet. Han skriver i en uppteckning från år 1961 att han tillhörde den sista generationen som bar kolt och att

pojkar i hembyn »inte längre ville se ut som flickor«. Och vidare: »Vi pojkar i Gagnef, Floda, Leksand och Rättvik måste gå i kolt till dess att vi konfirmerats av prästen.« Liljas Anna Eriksson, född 1871, från Leksand, beskriver sin far när han som tolvåring vid mitten av 1800-talet var tvungen att bära kolt: »i kjolpäls måste han hjälpa till i skogen och hur besvärligt det var i den djupa snön«. I en annan uppteckning från Leksand berättar Jobs Maria Persson, född 1886, att pojkar bar gul-kjortel hela småskoleperioden »och en flicka ändå senare om hon var liten till växten«. När barnen hade konfirmerats räknades de i arbetskraft som fullt jämställda med vuxna, dvs. som »fullt jôn«.

I många andra landskap beskrivs dock kolten som ett småbarnsplagg som användes från det att barnet var cirka två månader och upp till cirka fyra år. Klara Larsson, från Västbo härad i Småland, ger en kärnfull berättelse om när den lilla pojken slutade med kolten och började med byxor: »pojkarne fingo ej byxor för än de kunde säga ifrån deras behov. De voro mycket fria i sina koltar varför de tyckte det var ett tvång med byxor. En liten gosse som fick sina första byxor lyfte först på ena benet och sa Aj! Sen på andra benet och sa Aj!«

ANNA-KARIN JOBS ARNBERG är föremålsantikvarie vid Dalarnas museum.



Kolten